

УДК 81'373-115

DOI: 10.31558/1815-3070.2022.43.7

МОДЕЛІ КОНЦЕПТІВ СОЦІАЛЬНИХ СИТУАЦІЙ В ОБСЯЗІ ПЕРЦЕПТИВНИХ НОМІНАЦІЙ

У статті розглядаються особливості мовної концептуалізації соціального простору людини. На матеріалі перцептивних номінацій української, польської та англійської мов схарактеризовано моделі концептів соціальних ситуацій. Визначено стратегії наповнення та тенденції розвитку концепту соціального простору людини. Підтверджено тезу про зумовленість категоризації перцептивного простору чинником параметра соціального простору.

Ключові слова: модель, концептуалізація, категоризація, перцептивний, концепт соціальної ситуації, соціальний простір людини.

Зміст предметного світу, відображений у семантиці мовного знака, пов'язується з умовою дискретної інтерпретації реальної дійсності, осмислення та «ослівлення» якої базується на уявленнях про світ, у якому «багатоякісний, багатомірний, багаторівневий характер будь-якого об'єкта зумовлює те, що практичний вияв одних аспектів реальності тягне за собою перехід до нових її сфер, утворюючи спрямований процес «утягування» природи у світ людської цивілізації. Відбувається процес дедалі більшого узгодження наших знань про світ із самим цим світом» (Лазарев, Трифонова 1999: 214). Такий погляд є цілком слушним із позицій експерієнціального підходу, який реалізує ідею емпіричного пізнання, пов'язаного з категоризацією і концептуалізацією об'єктів перцептивного простору (П-простору).

Згідно з положеннями Г. Кларка, категоризація П-простору здійснюється за параметрами фізичного простору (тривимірне сприйняття за осями довжини, висоти і ширини), геологічного простору (відчуття сили тяжіння і рівня земної поверхні), біологічного простору (тілесне сприйняття, рух, постава тощо) та соціального простору (спосіб, у який люди взаємодіють один з одним). При цьому структура П-простору відтворюється (*will be preserved*) у мовному просторі (М-просторі). «Будь-які властивості, які є в М-просторі, повинні бути й у П-просторі» (Clark 1973: 28). На сьогодні також існує переконання, що категоризацію перцептивного простору можна розглядати з огляду на культурно-історичні корені наших знань та нейрофізіологічні механізми людини (Величковский 2009: 12). Зокрема, досліджуючи етапи формування категорій кольору, Р. МакЛорі дійшов висновку, що категоризація кольорів відбувається за аналогією до категоризації часу і простору, які слугують сполучною ланкою між нейронними реакціями на колірні відчуття та їх вербалізованою категоризацією (концепція відома як «теорія перспектив» (*vantage theory*)). Згідно з цією теорією, ми сприймаємо абстрактну сферу аналогічно до тих усталених або змінних координат, які використовуємо для орієнтації у просторі та часі (MacLaury 1997: 109). Зумовленість категоризації перцептивних об'єктів чинником вибору певної пізнавальної (просторово-часової) позиції суб'єкта спостереження визначає спосіб концептуалізації таких об'єктів у перспективі певного гносеологічного ракурсу. Пор.: «Дивитися на

об'єкт – значить селитися в ньому і з нього осягати речі в тих ракурсах, у яких вони до нього звернені» (Мерло-Понти 1999: 103).

Мета розвідки – схарактеризувати особливості мовної концептуалізації соціального простору людини.

Мета дослідження зумовлює необхідність розв'язання таких завдань:

– обґрунтувати методологічні засади дослідження особливостей мовної концептуалізації соціального простору людини;

– схарактеризувати моделі концептів соціальних ситуацій, виражених перцептивними номінаціями в українській, польській та англійській мовах;

– визначити перспективи реконструкції мовної соціальної картини світу.

Об'єктом дослідження слугуватимуть українські, польські та англійські перцептивні (здебільшого колоративні) номінації, які характеризують соціальний світ дискурсу (певну соціальну ситуацію або її фрагмент). Вибір таких номінацій покликаний підтвердити тезу про зумовленість категоризації перцептивного простору чинником параметра соціального простору, а також засвідчити те, що мовна концептуалізація соціального простору – це реалізація різних варіантів світосприйняття людини, осмислення соціальних процесів, відношень, практик і т. ін. із перспективи пізнавальних позицій різних мовних колективів.

Концепція розвідки орієнтована на презумпцію багатовимірності семантичного простору. Відповідно до вихідної гіпотези дослідження допускається, що моделювання семантики мовної одиниці або класу мовних одиниць (перцептивних номінацій) реалізується за зразком комплексу альтернативних ієрархічно упорядкованих семантичних репрезентацій різних мовних вимірів. На цій підставі семантичні моделі перцептивних номінацій осмислюються як теоретичні конструкти, які відображають різні способи концептуалізації ситуації, зокрема й соціальної ситуації.

Семантичні мовні виміри кодують інформацію про пізнавальну цінність учасників ситуації, набір та характер їх відношень, ступінь позиційної активності або важливості актантів, механізми і стратегії розширення концепту соціальної ситуації. «Поняттєва сфера може бути представлена у вигляді метафори багатовимірного простору, конфігурація якого визначається числом автономних семантичних вимірів, концепти кожного з яких розміщені на відповідній осі визначеного простору» (Кибрик 2005: 151).

Інформаційний підхід до розгляду мовних явищ передбачає необхідність відповідного опису цих явищ, що в контексті загальної проблеми «мова і мислення» зводиться до розроблення моделі значення, яка слугувала б не лише репрезентантом семантичної структури певної мовної одиниці, а й маркером тієї поняттєвої сутності, яка безпосередньо вербалізується в семантиці мовного знака. «У когнітивній лінгвістиці зв'язок мови і мислення розглядається вже не стільки як методологічна рамка, фактично він експлікується в поняттєвому апараті, семантика мовних одиниць описується в термінах, які характеризують власне мислення» (Кронгауз 2001: 104).

Моделі концептів соціальних ситуацій характеризуємо як теоретичні конструкти, що засвідчують результат мовного осмислення соціального світу дискурсу в аспекті гносеологічних, ситуативних, комунікативних і дериваційних стра-

тегій номінатора. Такий підхід співвідноситься з розширеним тлумаченням поняття концептуалізації, яка, як вважають, охоплює «усталені та нові концепти; сенсорний, руховий та емоційний досвід; установлення безпосереднього контексту (суспільного, фізичного і мовного)» (Ченки 2002: 357).

Зважаючи на розширене тлумачення поняття концептуалізації, виокремлюємо психологічну, темпоральну, таксономічну, аксіологічну та семіотичну моделі концептів соціальних ситуацій.

I. ПСИХОЛОГІЧНА модель відтворює інформацію про сприйняття учасників соціальних ситуацій.

А. У зовнішньому полі спостерігача (сприйняття учасників соціальних ситуацій у просторовій перспективі за параметрами місцеположення, дистанції, сектора спостереження і т. ін.), напр., сукупність людей на відстані сприймаємо як розмиту невиразну масу, пор.: укр. *До снігу всі фашисти сприймалися суцільною, одноликою масою* (КТУМ); пол. *czarniawa «tłum ludzi»: Nie patrząc na tę czarniawę mrowiącą tu się na pokładzie statku, wydał krótkie rozkazy załozce* (SJP); *Ruszyli. Szara masa ludzi* (Karpacz-Oboładze, Kuźniak 2018); англ. *Then my eyesight fails me. A crowd of people agglomerates into one blurry mass* (Kelsey-Sugg 2020).

Б. У внутрішньому полі спостерігача (сприйняття учасників соціальних ситуацій за ознакою, якій приписаний певний конвенціоналізований смисл):

а) сприйняття учасників за функціональною ознакою, пор.: пол. *Z Polski zabrał kapitan Eustazy ze sobą na «Batorym» jego eksceleńcę biskupa Karola NIEMIREĘ wraz z dzbanem napelnionym wodą Bałtyku. Wodę tę miał jego eksceleńcja w otoczeniu biskupów Stanów Zjednoczonych i dygnitarzy NA OCZACH TYSIĘCY PIELGRZYMÓW WŁAĆ DO WÓD ATLANTYKU, na tle Statui Wolności w Nowym Jorku, dokonując w ten sposób ZAŚLUBIN ATLANTYKU Z BAŁTYKIEM* (KJP);

б) сприйняття учасників за структурною ознакою, пор.: укр. *Певна частина табличок (ПРОЦЕДУРНА, ЧЕРГОВИЙ ПРОКТОЛОГ, ПРОЗЕКТОРСЬКА) наче і вказувала на теперішнє санаторно-оздоровче призначення закладу, деякі виглядали загалом універсально й ані про що не свідчили (ПЕРШИЙ ЗАСТУПНИК, КАФЕ-ЇДАЛЬНЯ, ПТАХОРИЗКА, АКУМУЛЯТОРНА, ВІДДІЛ СКАРГ І ДОНЕСЕНЬ), ще інші носили цілком звичний у цій країні рекомендаційно-розпорядчий характер (КІМНАТА ДЛЯ ДЕПУТАТІВ, КУРІННЯ ЗАБОРОНЕНО, ЗАКРИТА ПАЛАТА)* (КТУМ);

в) сприйняття учасників у системі відношення «фігура – фон», пор.: англ. *There they were, the three of them, in the doorway of the cottage, rather shadowy but plain enough. The Woman loomed over the group, tall and brown and smiling down at the two mops of black hair – one over a quizzical smile and the other over a scowl. It was a classic holiday picture. The two parents with their rebellious adolescent son. Anyone could have guessed the relationship without a caption* (BNC).

II. ТЕМПОРАЛЬНА модель відтворює інформацію про учасників соціальних ситуацій із позиції їх змін у часі.

А. Зовнішня характеристика учасників соціальних ситуацій (диференціація за зовнішніми перцептивними ознаками, які засвідчують зміну стану учасника):

а) зміна психоемоційного стану учасника, пор.: укр. *Я пригадую, як небіжчик Яків Качура привів колись до мене молоденького сільського вчителя, що дуже*

мало говорив і ввесь час червонів (СУМ); пол. *Ale zauważa też, że gdy spogląda na nie, żartuje z nimi młody oficer Godlewski, rumienią się, tracą kontenans, cichną, odwracają oczy* (KJP); англ. *The young blush much more freely than the old. Women blush much more than men. The tendency to blush is inherited* (OED);

б) зміна соціальної ролі учасника, пор.: укр. *Невеличке повітове місто В. перефарбувалося в захисний колір «хакі»* (СУМ); англ. *black «to colour one's face black in order to play the role of a Negro (orig. U.S.)»: They barely had time to get back to the theater to black up for the evening performance* (OED).

Б. Внутрішня характеристика учасників соціальних ситуацій (диференціація за асоціативними ознаками, які засвідчують зміну стану учасника ситуації):

а) зміна соціальної оцінки учасника, пор.: укр. *Отже, мета комахолодеї проясняється, – зауважив я* (КТУМ); пол. *Sprawa rozświetliła się po przesłuchaniu obu stron konfliktu* (USJP); *The prospect clears, and Warton stands confessed* (OED);

б) зміна соціальної позиції учасника, пор.: укр. *Вони (як той же, приміром, пройдисвіт Гайдучок) завжди серед тих, хто перефарбовується вчасно* (ULIF); пол. *Po konfrontacji oskarżony zaczął mięknać* (USJP); англ. *He is a sort of man to double-dye himself in guilt by way of vengeance* (OED);

в) зміна соціального статусу учасника, пор.: пол. *Ostatnio pojawiła się plotka, że zamierzasz zmienić barwy klubowe* (KJP).

III. ТАКСОНОМІЧНА модель відтворює інформацію про ідентифікацію учасників соціальних ситуацій.

А. Належність до соціальної групи:

а) політичної (пов'язаної з політикою, з питаннями політики), пор.: укр. *червоний «перен., політ. Який стосується революційної діяльності; пов'язаний із радянським соціалістичним ладом»* (СУМ); пол. *biało-czerwoni «polska centrolewicowa partia polityczna założona 29 czerwca 2015, zarejestrowana 25 sierpnia 2015, posiadająca koło poselskie w Sejmie VII kadencji»* (PLWIKI); англ. *Red Tory «Canada one of a political group who, while maintaining some conservative principles, yet support many liberal and socialist policies»* (OED);

б) інституційної (належність до певної організації, установи, закладу тощо), пор.: укр. *зелені «ті, хто належить до груп, течій, неурядових та політичних організацій і т. ін., головною метою яких є захист доквілля та гармонія між людиною і природою»* (ULIF); пол. *czarny «członek ugrupowania skrajnie reakcyjnego»* (SJP); англ. *green-coat «one of the scholars in certain charity schools»* (OED);

в) професійної (пов'язаної з певною професією або професійною галуззю, професійною діяльністю), пор.: укр. *червонодеревець «столяр, який виготовляє меблі з червоного дерева або взагалі меблі вищої якості»* (СУМ); пол. *białe kołnierzyki «określenie pracowników zatrudnionych w zawodach niewymagających pracy fizycznej, przede wszystkim urzędników»* (EPWN); англ. *pink-collar «of a job traditionally done by a woman»* (CIDE);

г) культової, релігійної (пов'язаної з релігійною діяльністю), пор.: укр. *чорносутанник «представник католицького духовенства»* (СУМ); пол. *purpurat «kardynał (duchowny katolicki)»* (SJP); англ. *black gown «U.S., an Indian name for a Roman Catholic priest»* (OED);

г) історичної (пов'язаної з історією, певною історичною подією), пор.: укр. *Чорна рада* «загальна козацька рада, скликана в 1663 р. поблизу Ніжина для обрання гетьмана Лівобережної України, в якій брало участь селянство і міська біднота» (СУМ); пол. *biały* «*hist. człowiek o przekonaniach zachowawczych (zwłaszcza w odniesieniu do przeciwników rewolucji w 1917 r. w Rosji)*» (USJP); англ. *blue-coat* «*a soldier in the Federal army during the Civil War. U.S.*» (OED);

д) статусної (характеризує соціальний стан людини), пор.: укр. *сіряк* «незаможна людина; бідняк»; *чорна кістка* «люди недворянського походження» (СУМ); пол. *czarny towar* «*niewolnicy afrykańscy wystawieni na sprzedaż*» (SJP); англ. *grey collar* «*elderly individuals working beyond the age of retirement*» (WIKI).

Б. Належність до соціально-етнічної групи:

а) національної (належність до певної нації, національності), пор.: укр. *Зауважимо, що у боротьбі за третє місце «жовто-блакитні» на фініші обігнали на 0,5 секунди збірну Росії* (КТУМ); пол. *biało-czerwony* «*sportowiec reprezentujący Polskę*» (USJP); англ. *bluescap* «*a Scot, a Scotchman*» (OED);

б) племінної (належність до групи народностей, пов'язаних спільним походженням і спорідненістю мов), пор.: укр. *чорні клобуки* «давньоруська назва торків, печенігів та інших кочових тюркських племен, які з кінця XI ст. жили в південних і південно-східних володіннях Київської Русі» (СУМ); пол. *Czerwonoskóry* «*Indianin*» (USJP); англ. *yellowknife* «*a small Athabaskan-speaking North American Indian tribe who traditionally lived northeast of the Great Bear and Great Slave lakes in what is now the Northwest Territories, Canada*» (BRIT).

в) расової (належність до групи людей, що мають спільне походження і низку характерних спільних фізичних особливостей, набутих у процесі історичного розвитку під впливом природних і соціальних умов існування), пор.: укр. *чорні* «про людей, які належать до темношкірої раси» (СУМ); пол. *biały człowiek* «*człowiek o białej skórze, w odróżnieniu np. od Murzyna lub człowieka o skórze żółtej*»; англ. *yellow* «*applied chiefly to persons of Asiatic, esp. Oriental, origin, but also in the U.S. to persons of mixed white and Black origin and (freq. as yaller) to light-skinned Blacks*» (OED).

IV. АКСІОЛОГІЧНА модель відтворює інформацію про оцінку учасників соціальних ситуацій:

а) етичну (позитивна або негативна оцінка учасника), пор.: укр. *чорна справа* «підступна, брудна справа, що викликає загальний осуд»; *темний* «який викликає осуд; негативний»: *Куркуленко Пальоха не хотів чесно трудитися, а вдався до спекуляції, до якихось темних махінацій* (СУМ); пол. *ciemny* «*wywołująca nieufność; podejrzany*»: *Ciemna sprawa, sprawka; Ciemne intrygi, machinacje; lotr spod ciemnej gwiazdy* «*o człowieku bardzo złym, podłym, nikczemnym*» (USJP); англ. *black mark* «*something you have done that makes people consider you as bad in some way*»; *white-van man* «*Brit. colloq. a male driver of a (typically white) delivery or workman's van, esp. when regarded as an aggressive or bad driver; a driver of such a van regarded as a social type, usually characterized as an ordinary working man with forthright views*» (OED);

б) інтелектуальну (оцінка учасника за ознакою розумових якостей, професіональних вмінь, навичок тощо), пор.: укр. *світла голова* «розумна, обізнана лю-

дина» (СУМ); пол. *ślękitna pończocha* «wyemancypowana i wykształcona kobieta, interesująca się literaturą i polityką» (PLWIKI); англ. *black gown* «a learned man»; *white hunter* «a white man who hunts big game professionally» (OED);

в) емотивну (емотивна оцінка якостей, поведінки учасника), пор.: укр. *гарячий* «перен. який легко збуджується; запальний»: *А дочка, на лихо собі, гаряча вдалася: ніколи було не змовчить* (СУМ); пол. *ktos w goracej wodzie krapany* «o człowieku niecierpliwym, porywczym, popędliwym, impulsywnym»: – *Trudno. Mam nadzieję, że trafi nam się jeszcze szansa zrobienia dobrego interesu. – Niech pan zaczeka! Co pan taki w goracej wodzie krapany? Czy ja powiedziałem «nie»?* (SFJP); англ. *hot-headed* «fig. of an unduly excitable nature or temperament; impetuous, headstrong, fiery, rash»: *Too hot-headed and violent for a diplomatist* (OED);

г) експресивну (оцінка учасника за ознакою образної характеристики), пор.: укр. *жовтодзьоб* «зневажл. молода, недосвідчена, без життєвого досвіду людина»: – *Ти, жовтодзьобе, я тобі зараз покажу, чий це ліс! – кричав старий, ханпаючи за рушницю* (ULIF); пол. *żółtodziób* «młody, niedoświadczony chłopak; młokos; smarkacz, chłystek»: *Obecnie każdy «żółtodziób» uważa się za mędrszego od starszych, doświadczonych, żadnego poszanowania nie mają dla wieku* (SJP); англ. *greenhorn* «a raw, inexperienced person, esp. a novice in a trade» (OED);

г) естетичну (оцінка учасника з позицій уявлення про прекрасне або огидне), пор.: укр. *синя панчоха* «суха, черства жінка, що втратила чарівність» (СУМ); пол. *czarny* «szczególnie odrażający» (SJP); англ. *black is beautiful* «a slogan asserting pride in Blackness and Black self-awareness» (OED);

д) утилітарну (оцінка учасника за ознакою його практичного використання або невикористання), пор.: укр. *чорний* «не головний, не парадний, признач. для щоденних потреб (про вхід, приміщення і т. ін.)» (СУМ); пол. *zielone światło* «specjalne przywileje, pierwszeństwo dla realizacji czegoś»: *Zapalić zielone światło dla rzemiosła* (USJP); англ. *black bag* «U.S. colloq. applied to activities of the Federal Bureau of Investigation involving illegal entry into premises (the term «black bag» refers to the small bag in which burglars carry their tools)» (OED); *white land* «slang, open land that is not designated for development or change of use, or on which development is not allowed (so called from its being uncoloured on planning maps)» (OED);

е) нормативну (оцінка учасника за ознакою (відхилення від) визначеної норми, правила, припису тощо), пор.: укр. *сірий* «неосвічений, малокультурний» (СУМ); пол. *czarna reakcja* «ludzie o skrajnych reakcyjnych dążeniach» (USJP); англ. *blue laws* «severe Puritanic laws said to have been enacted last century at New Haven, Connecticut, U.S.»; *White Australia* «a policy of restricting immigration into Australia to white people» (OED);

є) тіміологічну (оцінка учасника за ступенем важливості, цінності та значущості), пор.: укр. *світлий* «вельможний, знатний»: *В шатрі поставлено стіл і заставлено його багатою перекускою для світлих гостей* (СУМ); пол. *biały kruk* «osobliwość, rzadkość, unikat, głównie w odniesieniu do rzadkich, cennych książek» (USJP); англ. *red book* «the name of individual books of an official character, or otherwise important» (OED).

V. СЕМІОТИЧНА модель відтворює інформацію про асоціацію учасників соціальних ситуацій із певним стереотипно-символічним смислом, канонізовано або конвенціоналізовано закріпленим у суспільній свідомості через:

а) символ (асоціація учасника з певним канонізованим у суспільстві смислом), пор.: укр. *світле* «символ істини, розуму, освіти або радості, щастя»: *То-читьсья безупинна світова боротьба носіїв світлого з темними силами зла* (СУМ); пол. *biały tydzień* «tydzień bezpośrednio po uroczystości I Komunii świętej, w którym dzieci codziennie w uroczystych, komunijnych strojach uczestniczą we mszy i przyjmują komunię świętą»; *Zielone Świątki* «w Kościele rzymskokatolickim: święto zesłania Ducha Świętego obchodzone w siódmą niedzielę po Wielkanocy» (USJP); англ. *red hat* «a symbol of a cardinal's office» (OED);

б) квазісимвол (асоціація учасника з певним конвенціоналізованим у суспільстві смислом), пор.: укр. *білий білет* «свідectво про звільнення від військової служби»; *червона лінія* «умовна лінія, яка визначає межі і напрям чого-небудь» (СУМ); пол. *barwy narodowe* «połączenie kolorów w ściśle określonym porządku, będące symbolem danego państwa, występujące na flagach i innych znakach państwowych» (USJP); *złoty kolnierz* «w niektórych armiach (austriackiej, francuskiej) ranga generała» (SJP); англ. *blackball* «a black ball of wood, ivory, etc. put into the urn or ballot-box to express an adverse vote; hence, an adverse secret vote, recorded in any way»; *blue ribbon* «a small strip of blue ribbon worn by certain abstainers from alcoholic beverages, as a means of mutual recognition, and as a public indication of their principles» (OED);

в) стереотип (асоціація учасника з певними побутовими предметами та ситуаціями), пор.: укр. *чорний* «непрофесійний, підсобний, важкий фізично, часто пов'язаний із виробничим брудом, пилом тощо (про роботу, працю)» (СУМ); пол. *czarna robota* «ciężka, męcząca, źle płatna praca, często taka, przy której można się ubrudzić» (USJP); англ. *black gang* «a gang employed on such work as coaling, stoking, etc.» (OED).

Концептуалізація соціального простору людини в обсязі перцептивних номінацій засвідчує виразну тенденцію до його психологізації, таксономізації, аксіологізації та семіотизації, що підтверджує закономірність зумовленості перцептивної категоризації чинником параметра соціального простору.

Інформація, відображена в семантиці перцептивних номінацій української, польської та англійської мов, представляє концепт соціального простору людини як багатовимірне і багатоаспектне явище. Реалізований у вимірах лексичної, сентенційної та дискурсивної номінацій, такий концепт характеризує соціальний світ дискурсу в аспекті гносеологічних (орієнтованих на пізнавальну цінність учасників соціальної ситуації), ситуативних (орієнтованих на характер відношень між учасниками соціальної ситуації), комунікативних (орієнтованих на позиційну активність учасників соціальної ситуації) і дериваційних (орієнтованих на розширення обсягу учасників або властивостей учасників соціальної ситуації) стратегій номінатора.

Перспектива реконструкції мовної соціальної картини світу визначає доцільність семантичного моделювання соціального простору людини, дослідження

механізмів формування та реалізації соціальних концептів, вивчення соціальних ситуацій у структурі дискурсу. Вибір аспектів зумовлений тенденцією сучасних семантичних студій до тлумачення змісту мовної одиниці в межах когнітивно-функціонального (такого, що обстоює ідею когнітивної та функціональної зумовленості мовного значення) підходу.

Література

1. Величковский Б. М. Когнитивная наука: основы психологии познания: в 2 т. Т. 1. Москва: Смысл; Издательский центр «Академия», 2006. 448 с.
[Velichkovskiy B. M. Kognitivnaya nauka: osnovy psikhologii poznaniya: v 2 t. T. 1. Moskva: Smysl; Izdatelskiy tsentr «Akademiy», 2006. 448 s.]
2. Кибрик А. Е. Константы и переменные языка. Санкт-Петербург: Алетейя, 2005. 719 с.
[Kibrik A. E. Konstanty i peremennyye yazyka. Sankt-Peterburg: Aleteyua, 2005. 719 s.]
3. Кронгауз М. А. Семантика. Москва: Российский государственный гуманитарный университет, 2001. 399 с.
[Krongauz M. A. Semantika. Moskva: Rossiyskiy gosudarstvennyy gumanitarnyy universitet, 2001. 399 s.]
4. Лазарев Ф. В., Трифонова М. К. Философия. Симферополь: СОНАТ, 1999. 352 с.
[Lazarev F. V., Trifonova M. K. Filosofiya. Simferopol: SONAT, 1999. 352 s.]
5. Мерло-Понти М. Феноменология восприятия. Санкт-Петербург: Ювента, Наука, 1999.
[Merlo-Ponti M. Fenomenologiya vospriyatiya. Sankt-Peterburg: Yuventa, Nauka, 1999]
6. Ченки А. Семантика в когнитивной лингвистике. *Современная американская лингвистика: Фундаментальные направления*. Москва: Едиториал УРСС, 2002. С. 340–369.
[Chenki A. Semantika v kognitivnoy lingvistike. *Sovremennaya amerikanskaya lingvistika: Fundamentalnyye napravleniya*. Moskva: Editorial URSS, 2002. S. 340–369]
7. Clark H. H. Space, time, semantics, and the child. *Cognitive development and the acquisition of language*. New York: Academic Press, 1973. P. 27–63.
8. MacLaury R. E. Color and cognition in Mesoamerica: Constructing categories as vantages. Austin: University of Texas Press, 1997. 616 p.

Використані джерела

1. КТУМ: Корпус текстів української мови. URL: <http://www.mova.info/corpus.aspx>
[KTUM: Korpus tekstiv ukrainiskoi movy. URL: <http://www.mova.info/corpus.aspx>]
2. СУМ: Словник української мови: в 11 т. / ред. І. К. Білодід. Київ: Наукова думка, 1970–1980.
[SUM: Slovnyk ukrainiskoi movy: v 11 t. / red. I. K. Bilodid. Kyiv: Naukova dumka, 1970–1980]
3. BNC: The British National Corpus. URL: <http://www.natcorp.ox.ac.uk>
4. BRIT: Britannica. URL: <http://www.britannica.com>
5. CIDE: Cambridge International Dictionary of English (ed. by P. Procter). Cambridge: Cambridge University Press, 1995. 1773 p.
6. EPWN: Encyklopedia PWN. URL: <https://encyklopedia.pwn.pl>
7. Karpacz-Oboładze E., Kuźniak A. Krótka historia o długiej miłości. Kraków: Znak, 2018. 192 s.
8. Kelsey-Sugg A. If public speaking terrifies you, you're not alone – but there's plenty you can do about it. URL: <https://www.abc.net.au/news/2020-02-29/public-speaking-tips-from-an-expert-and-a-scaredy-cat/11988054> (08.02.2022).
9. KJP: Korpus języka polskiego. URL: <http://korpus.pwn.pl/>
10. OED: Oxford English Dictionary. Electronic dictionary. 2nd edition (vers. 4.0). Oxford: Oxford University Press, 2009. 12 p.
11. PLWIKI: Wikipedia. Wolna encyclopedia. URL: <https://pl.wikipedia.org/>
12. SFJP: Słownik frazeologiczny języka polskiego. Płyta CD (wer. 1.0). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008. 588 s.

13. SJP: Słownik języka polskiego. Płyta CD (wer. 1.0). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1997. 1181 s.
14. ULIF: Словник української мови online. URL: <https://services.ulif.org.ua/>
[ULIF: Slovnyk ukrainskoi movy online. URL: <https://services.ulif.org.ua/>]
15. USJP: Uniwersalny słownik języka polskiego. Płyta CD (wer. 1.0) / pod red. S. Dubisza
Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA, 2004. 418 s.
16. WIKI: Wikipedia. The Free Encyclopedea. URL: <https://en.wikipedia.org>

MODELS OF SOCIAL SITUATION CONCEPTS IN THE SCOPE OF PERCEPTUAL DESIGNATIONS

Oleh Demenchuk

Department of Romance and Germanic Philology, Rivne State University of Humanities, Rivne, Ukraine.

Abstract

Background: Focusing on a dynamic conceptualization of the world of discourse (of a certain situation or its fragment), the approach declares a new conception of linguistic items' semantics modelling. It is posited that the content of a linguistic item is arranged through a sampling of a polycentric model, structured as a set of alternative, hierarchically established semantic dimensions. The approach accords with the assumption on a multidimensional nature of cognition modelling, as well as with the theoretical premises on how multidimensional situations are modeled.

Purpose: The article focuses on linguistic conceptualization of person's social space. The study aims at characterizing the models of social situation concepts, represented by perceptual designations in the Ukrainian, Polish and English languages. The elaborated models are supposed to corroborate the thesis that perceptual space categorization is determined by social space parameters.

Results: The analysis provided in the paper proceeds from the assumption that a social situation is construed based on the conceptualization strategies a designator resorts to in their «elaborating» (identifying, estimating, associating, etc.) the situation. Each strategy determines the resultant configuration of a situation concept, revealing various aspects (characteristics) of the situation participants. Such an approach accords with an extended interpretation of conceptualization, which is supposed to include both entrenched and new concepts, sensory-motor experience, social context, etc. It provides for five models of social situation concepts to be singled out: psychological, temporal, taxonomic, axiological and semiotic.

Discussion: Social situation concepts are distributed within the dimensions of lexical, sentential and discourse perceptual designations. Within the scope of perceptual items, social concepts reveal gnoseological (focusing on participants' cognitive values), situational (focusing on the nature of participants' relations), communicational (focusing on participants' positional activities) and derivational (focusing on the extension of participants or their properties) designation strategies. It is expedient to carry out further research into semantic modeling of person's social space, social concepts from cross-linguistic perspective, and social situations in the structure of discourse. The choice of the aspects is determined by the tendency of modern semantic studies to cognitive and functional approaches.

Keywords: model, conceptualization, categorization, perceptual, concept of social situation, person's social space.

Vitae

Oleh Demenchuk is Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Romance and Germanic Philology at Rivne State University of Humanities. His areas of research interests include contrastive and typological linguistics, cognitive linguistics, functional linguistics, and linguistic semantics.

Correspondence: oleh.demenchuk@gmail.com

Надійшла до редакції 10 квітня 2022 року
Рекомендована до друку 21 квітня 2022 року